

Postbus 242
2130 AE Hoofddorp
T (088) 496 04 21
E info@cea.nl
I www.cea.nl

Datum binnenkomst	: 10 februari 2025	Referentie	: 25/ICEA/02960	Telefoon	: (088) 496 04 21
Bijlage(n)	:	Behandelaar	: Coen Bongers	E-mail	: info@cea.nl

Onderwerp   Reactie prof. dr. Jan Bouwens - Consultatie uitgangspunten raamwerk

Ter info

Prof. dr. Jan Bouwens heeft geen gebruik gemaakt van het consultatieformulier voor zijn reactie.

Van: Jan Bouwens, hoogleraar accounting UvA

Aan: CEA, reactie op consultatie document.

Datum: 9 februari 2025

In deze notitie wil kort ingaan op de consultatie die CEA is gestart waarin men uitgangspunten formuleert die CEA zou moeten gaan inzetten om tot een nieuw stelsel van eindtermen te komen. Ik beperk me tot de opleiding die een controlerende accountant moet hebben gevolgd.

Ik zet uiteen welk probleem de professie treft: we lopen (relatief) achter bij belerende professies waarvoor kandidaat accountants ook kunnen kiezen. De oplossing is dat opleiding en professie (de kantoren) de inhoud van het vak verrijken.

Probleem

We kijken tegen minimaal twee problemen aan als het om de interesse in het vak van de (controlerend) accountant gaat.¹ In de eerste plaats zien we dat de professie van accountant een revolutie doormaakt die wordt ingegeven door de technologische ontwikkeling die de informatieverwerking en informatieverstrekking in hoge mate raken.

In een recente paper laten Henry Friedman en collega's (2024) zien dat accountingorganisaties meer investeren in verhoging van productiviteit dan verrijking van de functie van de accountant. Het gevolg is dat (relatief)

---

¹ Ik bespreek hier niet het probleem rondom de handhaving en de voortdurende negatieve stroom aan berichtgeving rondom het beroep. Een recente studie van Will Docimo en Nina Xu (2025) rondom handhaving vindt dat het vooruitzicht van mogelijke vervolging een afname van het aantal nieuwkomers in het vak betekent en dat er meer accountants vertrekken die als accountant zijn begonnen. De zittende accountant wordt zich van de mogelijke vervolging extra bewust omdat de accountants bij de inrichting van de controle steeds meer aandacht geven aan juridische en de daaraan gekoppelde economische consequenties. Het gevolg is een vershraling in het aanbod van accountants, een onbedoeld effect van het verhogen van juridische aansprakelijkheid, .

aanvangssalarissen achterblijven bij die van concurrerende banen (Finance), waardoor het aanbod van intredende accountants terugloopt. De tanende interesse in de professie is dan ook (mede) toe te schrijven aan het (relatief) betere aanbod van concurrerende functies en carrièreperspectieven. We zien daarnaast vanuit de werkgevers ook een daling in de vraag naar accountants. De professie kan nu uit twee mogelijkheden kiezen: de trend zoals beschreven door Friedman e.a. doorzetten of ervoor zorgen dat de functie van accountant verder verrijkt. In het eerste geval zien we de firma's een sterker nadruk leggen op productiviteitsverhoging en minder inzetten op verrijking van de vakinhoud; de taak van accountant wordt eenvoudiger. Als dat niet wenselijk is vanuit het perspectief van de professie (meer techniek maakt betere audits en assurance mogelijk), dan zal moeten worden ingezet op verrijking en hebben opleidingen en firma's een grote taak te verrichten. Ik ga uit van deze richting.

Inspelen op de ontwikkelingen

Als de professie inspeelt op de AI-ontwikkeling dan moet men erkennen dat er nieuwe eisen zullen worden gesteld aan de technische kennis van de externe accountant. Zo zal deze niet alleen eenvoudige *prompts* voor AI moeten kunnen schrijven, de accountant dient tevens in staat te zijn een oordeel te geven over de validiteit en de betrouwbaarheid van de AI-gegenereerde resultaten. Dat wil zeggen, afhankelijk van de inhoud van de *prompt* bevat het AI-gegenereerde resultaat meer of minder fouten (tot zelfs verzinsels). *Prompts* die meer specifiek op de situatie worden geschreven hebben minder kans op zulke fouten. Echter om deze te kunnen schrijven en/of om de resultaten te kunnen beoordelen dient de betrokken accountant de technische kennis te combineren met financiële kennis. Om AI-techniek te demonstreren dient de toekomstige accountant derhalve in staat te zijn:

1. Te begrijpen wat AI "zegt"
2. Kritiek te leveren op wat AI "zegt"
3. AI in te zetten om haar/zijn werk op een geavanceerder wijze te doen dan zonder AI mogelijk zou zijn geweest.

In dit verband is het van belang vast te stellen dat alle stakeholders (inclusief medewerkers van de gecontroleerde organisaties) zulke kennis zullen

ontwikkelen en is het dus zaak zeker te stellen dat de specifieke kennis van accountants inzake verificatie, attestatie en assurance uitstijgen boven die van de gecontroleerde.²

Voorts is het waarschijnlijk dat met de nieuwe technologie de attestatie er anders uit gaat zien en dat ook het onderwerp van attestatie zich wijzigt, bijvoorbeeld dat de attestatie van financiële rapporten wordt uitgebreid met attestatie omtrent de betrouwbaarheid waarmee beslissingsrelevante informatie tot stand kwam en waar schattingen op gebaseerd zijn. Als we denken aan *going-concern* opinies, dan zal niet alleen moeten worden gezien of er voldoende vertrouwen in de markt bestaat voor de financiële soliditeit van het bedrijf maar ook of omstandigheden gelden waarin de verwerkende systemen functioneel zullen blijven in de overzienbare tijd van een jaar.

Ik geef hier slechts twee ontwikkelingen weer van een waarschijnlijk nog veel groter aantal ontwikkelingen die de inhoud van de accountant raken. Wat zeker is, is dat uitsluitend de financiële expertise alleen niet meer voldoet bij het leveren van audit en assurance-diensten. We zouden kunnen stellen dat assurance een enorme groeibeweging maakt en dat audits hierdoor worden geraakt en meegenomen, omdat de impact van de technologische ontwikkeling niet los kan worden gezien van de formele taken rondom audits.

Het probleem waar de professie zich in gesteld ziet heeft derhalve twee fronten die gelijktijdig moeten bewegen: de opleiding en de kantoren. De opleidingen dienen in te spelen op de verrijking die de functie van controlerend accountant doormaakt. De kantoren dienen zorg te dragen voor het aanbieden van deze verrijkte functies ten einde de afname van het aanbod van studenten te stoppen. Ik beperk me in de reactie naar CEA tot de opleiding.

Vijf uitgangspunten als antwoord

CEA stelt 5 uitgangspunten en zet in de 34 daaropvolgende pagina's van het consultatiedocument uiteen hoe men denkt over de invulling van de volgende vijf uitgangspunten.

---

² Ik maak onderscheid tussen audits (zekerstelling regels) en assurance (zekerstelling informatiewaarde). De (externe) audit is erop gericht ervoor te zorgen dat rapporten (financiële verslaggeving) of processen voldoen aan de wetten, industriënormen en intern beleid. Assurance is erop gericht de geloofwaardigheid en betrouwbaarheid van informatie voor besluitvormingsdoeleinden te bevorderen.

1. De uitvoerbaarheid van een leeruitkomstgericht en thematisch raamwerk.
2. Kansen en obstakels bij de integratie van theorie en praktijk.
3. Mogelijkheden voor normen rond studielast, studieduur en beheersingsniveau.
4. Concreet advies over thema's en structuur van het raamwerk.
5. Ideeën om instroom en doorstroom van studenten te faciliteren.

Als ik naar bovenstaande uitgangspunten kijk, vraag ik me af waar deze vijf punten de veranderende inhoud van de certificerend accountant raken.

Zo worden we uitgenodigd te reageren op de uitvoerbaarheid van een leeruitkomst-gericht thematisch raamwerk. Dit is een didactische benadering die al of niet kan werken. Uit mijn ervaring leren studenten het meest als de docent de theorie met de student bespreekt en dat studenten vervolgens proberen hoe die theorie in een echte omgeving kan worden toegepast. Ik kreeg dit idee van Robert Duke (2017), die bespreekt hoe je muziek kunt onderwijzen. Volgens hem is de beste manier om mensen piano te leren spelen, door ze voor de piano te zetten. Om ze op verantwoorde wijze voor de piano te zetten moeten ze echter weten wat en hoe ze moeten spelen en daarvoor moeten ze kennis hebben van muzieknnotatie. Ze moeten muzieknnoten leren en lezen, oftewel "de theorie van muziek" kennen. Zodra de student bekend is met de fundamentele theorie van muzieknnotatie en de specifieke partituur, is het tijd om die kennis toe te passen, liever vroeg dan laat. Deze aanpak motiveert studenten om zich om de theorie te bekommeren en te zien hoe dit bevorderlijk is voor het oplossen van praktische problemen.

Stel nu dat alle opleidingen zeggen dat ze thematisch willen werken en mijn opleiding ziet daar geen heil in en kiest de methode Duke, krijgt mijn opleiding dan een onvoldoende straks als uit de consultatie blijkt dat de meerderheid dit wil? Dat lijkt me niet de taak van CEA. De opleiding kiest voor de didactiek, niet CEA. Als het gaat om de punten 2, 3 en 4 zou ik de concurrentie tussen opleidingen het werk laten doen.

Weg van detailbeschrijvingen

Mijn voorstel zou zijn dat CEA alleen nog eindtermen stelt. We moeten af van de detailbeschrijvingen van vakken van begin tot eind omdat hiermee de student al in jaar twee van de universitaire studie moet voorsorteren. Ik stel ook voor de streams de deur uit te doen omdat deze tot verdere verstikking en stroperigheid hebben geleid waarin student en opleiding geen keuze werd gelaten. Verder zou ik oppassen met een te grote nadruk te leggen op verbreding. Zo werd in de nasleep van de financiële crisis bepaald dat accountants meer kennis van de algemene economie moesten hebben. Echter de crisis ontstond omdat de financiële pakketten met verkochte leningen met onvoldoende kennis van zaken werden samengesteld en de samenstelling zelfs werd gemanipuleerd. Noch bij de verkopende partijen (zoals banken) noch bij de aankopende partijen (zoals pensioenfondsen) liet de accountant twijfel bestaan over de waarde zolang er een marktprijs tot stand kwam. Maar het feit dat "zelfs" de markt de wankelende basis van de pakketten niet in prijsde betekent niet dat de accountant de wankelende basis niet kon voorzien. Daar is geen verbreding van kennis op het gebied van economie voor nodig maar beoordelingsvermogen omtrent de aanwezigheid en werking van AO en IC!

Kort advies

Als we dan uitgaan van de huidige structuur van de post-master opleiding tot accountant dan dient een viertal gebieden vorm te krijgen: controleleer, Externe verslaggeving, accounting informatiesystemen en recht.

Mijn voorstel is (1) dat CEA nog uitsluitend eindtermen stelt bij deze vakken. De huidige formulering hiervan is een beginpunt.

Natuurlijk komen de opleidingen dan nog altijd bij vakken als management accounting of boekhouden uit maar dat is dan aan hen. CEA toetst alleen op eindtermen.

Het is aan de opleidingen om een aantrekkelijk programma aan te bieden. Wat is dan aantrekkelijk? Dat is een opleiding die voldoende instroom heeft om het vak van accountant uit te voeren. Zoals ik [in mijn column onlangs](#) uiteenzette moeten bij voorkeur de opleidingen en de kantoren samen werken. De kantoren

moeten samen met de opleidingen upgraden in techniek. Dit moet ook samen gaan met hogere aanvangssalarissen. Daarmee geeft de professie aan vooruit te willen.

Mijn tweede voorstel is daarom (2) dat opleiders samen met een gezaghebbende delegatie van de kantoren neerzet wat de account morgen moet kunnen en kennen en wat daarbij mogelijke eindtermen zijn. Deze eindtermen worden gedeeld met CEA en kunnen als daar reden toe is door CEA worden aangepast.

Mijn derde voorstel is dat (3) CEA zijn taken dramatisch beperkt tot;

- a. handhaven op de EINDtermen en niet op alle samenstellende delen. De vraag die CEA moet stellen is: haalt de student van de betrokken opleiding wel of niet de eindtermen?
- b. Jaarlijks verslag uitbrengen van ontwikkelingen en mogelijke aanpassingen die aanstaande zijn in de eindtermen gelet op sociale en technische ontwikkelingen.

Ook de personele invulling van de opleiding zou niet het prerogatief moeten zijn van CEA. Dat is aan de opleiding.

Literatuur

CEA consultatiedocument, Consultatie uitgangspunten raamwerk

<https://www.cea.nl/themas/herziening-eindtermen/consultatie-uitgangspunten-raamwerk/>

Docimo, W. en N. Xu. 2025. Ex Ante Litigation Risk and Audit Firm Hiring and Retention, working paper presented at the AAA auditing midyear meeting 2025.

Duke, Robert A. 2017. Intelligent Music teaching, essays on the core principles of effective instructions.

Friedman, Henry L. and Sutherland, Andrew and Vetter, Felix, Technological Investment and Accounting: A Demand-Side Perspective on Accounting Enrollment Declines (August 22, 2024). Available at SSRN:

<https://ssrn.com/abstract=4707807> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4707807>